

Кіракосян Артур 42-ТС
Науковий керівник
к.і.н., проф. Воронянський О.В.

*Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка*

ОСОБА ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ ПОЛІТИКИ

Політика здійснюється не лише в інституціоналізованих формах — через державу, політичні партії, громадські організації, а й персоналізованих — рядовими громадянами, політичними лідерами, політичною елітою. За всієї багатоманітності проявів політичного життя в кінцевому підсумку воно є діями конкретних осіб. Тому аналіз політики на рівні суспільства та його структурних елементів — соціальних спільностей, політичних інститутів — має бути доповнений аналізом на рівні особи, її політичної поведінки. При цьому мова має йти про роль у політиці не лише видатних осіб — політичних лідерів, державних діячів тощо, а й рядових громадян, нічим особливо не видатних особистостей.

Вивчення участі особи в політиці, шляхів та засобів реалізації її громадянських і політичних прав є одним із найважливіших завдань політології.

Головними ознаками демократичної форми правління, які відповідають ідеалам суспільно-політичного устрою, є, перш за все, формальне визнання народу джерелом влади, її сувереном, тобто суб'єктом визначення характеру і змісту владних функцій, стосовно якого інституції влади відіграють обслуговуючу роль. Цьому найбільше відповідає республіканська форма державного правління парламентського або президентського типу. Ознакою демократії є також визнання права всіх громадян на участь у формуванні органів державної влади, контроль за їхньою діяльністю, вплив на прийняття спільних для всіх рішень на засадах загального, рівного виборчого права і здійснення цього права у процедурах виборів, референдумів тощо. Ознакою демократії вважається і переважне право більшості при прийнятті рішень, чітке регламентування політичних процедур та процесів.

Сучасні способи формування органів влади та державного управління шляхом вільного й загального волевиявлення громадян як суттєві риси демократизму суспільного життя стали безсумнівним досягненням суспільства ХХ ст., однією з головних формальних ознак і підойм справедливого суспільного устрою. Ця норма зафіксована у низці міжнародно-правових документів. Так, ст. 21 Загальної декларації прав людини проголошує:

"Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

Воля народу повинна бути підставою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні проводитися при загальному і рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування".

Але, з іншого боку, у сучасному суспільстві зберігається загроза перетворення демократії на охлократію, що означає нехтування законами, зневажання демократичних принципів та процедур, спроби галасом і погрозами впливати на органи влади, на політичних діячів або на громадську думку. Охлократичні "порядки" встановлюються в суспільстві, яке переживає кризу, зміну форми державного правління, в якому послаблюється державно-правове регулювання громадського життя.

Саме влада є сполучною ланкою політичної системи, яка визначає її природу і стабільність. Вона є відображенням волі соціальних суб'єктів, а тому здійснюється як обов'язкова, публічна, така, що поширюється на всіх членів суспільства. Завдяки їй забезпечується порядок в суспільстві, тобто приведення поведінки суб'єктів у відповідність до певних суспільно узгоджених норм. Вона відбиває і захищає засадничі інтереси і сукупну волю соціальних суб'єктів, служить засобом реалізації цих інтересів.

Людина кристалізує в собі все, що нагромаджено людством протягом усієї історії. Ця кристалізація відбувається й через залучення до культурної традиції, і через механізм біологічної спадковості. Норми права, моралі, побуту, правила мислення, естетичні смаки тощо, які історично склалися, формують поведінку й розум людини, роблять з неї представника певного способу життя, культури та психології.

Кожна особа є громадянином якоїсь держави і як така має виконувати певні обов'язки, реалізовувати свої громадянські права — брати участь у виборах, референдумах, демонстраціях, мітингах тощо. На цьому рівні особа є безпосереднім суб'єктом політичної практики. Тут найяскравіше проявляється природа політики, яка здійснюється звичайними людьми і для людей.

Роль особи як суб'єкта політики визначається і виявляється на соціальному, інституційному і персоніфікованому рівні.

Соціальний рівень. Кожна особа є передусім членом певних соціальних спільностей — класових, етнічних, демографічних, професійних тощо. Соціальна приналежність, навіть тоді, коли вона несповна або й зовсім не усвідомлюється особою, впливає на її політичну поведінку, спонукає до поведінки як представника тих чи інших соціальних спільностей. Глибинні мотиви політичної поведінки пов'язані з класовою і соціально-професійною приналежністю особи, яка визначається такими соціально-економічними чинниками як відношення до власності на засоби виробництва, місце в системі

суспільного поділу праці, спосіб одержання та розмір доходу. Ця об'єктивна соціальна приналежність детермінує умови індивідуального існування особи, а значить, ту чи іншу її політичну поведінку.

Якщо політичне життя сприймати як театр, то стане очевидним той факт, що поряд з головними дійовими особами в політичних виставах бере участь масовка — окремі особи. Визначаючи сутність людини, Аристотель назвав її „політичною твариною”, оскільки тільки людина „здатна до чуттєвого сприйняття таких понять, як добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. А сукупність всього цього і створює основу сім'ї і держави”

Громадянське дозрівання, заохочення людини до політики проходить певні вікові стадії. Воно починається вже у віці 3-4 років, коли через сім'ю, ЗМІ, найближче оточення дитина набуває перших знань про політику. На етапі первісної соціалізації діти одержують різні уявлення про правильну або неправильну поведінку, вчинки. Під впливом настроїв і поглядів, що панують у сім'ї, часто закладаються політичні норми і цінності на все життя, які відзначаються неабиякою стійкістю. Тому масштабні перетворення соціальних і політичних відносин у суспільстві потребують певних змін і в моделі сімейних стосунків.

Вторинна соціалізація. Політичне виховання і навчання певною мірою відбувається в школі, період перебування в якій становить вторинну політичну соціалізацію. За цей час дитина вивчає основні, загально визнані в суспільстві цінності і погляди, набуває початкового досвіду соціальної практики, особливо через участь в діяльності дитячих організацій (наприклад, „пласт”)[1, 73-75].

Третій етап. Наступний етап політичної соціалізації доцільно пов'язувати з періодом життя від 16-18 до 40 років. У 16-річному віці люди одержують паспорт, і 18-річному віці — юридичне право на участь у політичній діяльності. Водночас вони здобувають ґрунтовні знання в суспільній сфері завдяки навчанню і роботі.

Четвертий етап. Політична соціалізація триває і з досягненням людьми зрілого віку (40-60 років) на їхню політичну поведінку значною мірою впливають життєвий досвід, наявність дорослих дітей, сталість поглядів. Проте і в цей період люди вдосконалюються в політиці, краще й глибше оцінюють суспільно-політичні події, завдяки чому можуть вносити корективи у свої політичні погляди і поведінку.

Отже, розглядаючи проблему політичної соціалізації, необхідно, по-перше, враховувати вік та індивідуальні особливості кожної людини; по-друге, навколишнє соціальне середовище, по-третє, політику, що її здійснюють інститути влади, впливаючи на стан суспільства, по-четверте, суспільно-політичні партії та організації, а

також особливості і рівень політичної культури і субкультур, по-п'яте стихійні чинники, навколишнє соціальне середовище.

Хто така «особа»? Яке місце посідає це поняття серед однопорядкових з ним «людина», «індивід», «громадянин»? Найбільш загальним за значенням поняттям з цього ряду є поняття «людина», яким позначається вищий ступінь живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності та культури. Людина — це жива система, що являє собою єдність фізичного і духовного, природного і соціального, спадкового і набутого за життя. Як живий організм людина включена в природний зв'язок явищ і підпорядковується біологічним закономірностям, на рівні свідомої психіки вона звернута до соціального буття з його специфічними закономірностями.

Кожна окрема людина виступає і як неповторна індивідуальність, і як носій певних суспільно значущих рис, тобто виступає і як індивід, і як особистість. Індивід — це окрема людина, на відміну від колективу, соціальної спільності, суспільства в цілому. Індивід, який розглядається через його специфічні особливості, що не зводяться до яких-небудь родових і всезагальних характеристик, — це індивідуальність. Особистість — це людина зі своїми індивідуально вираженими й соціально зумовленими рисами. Це стійка система соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільноти. Як особистість людина виступає тоді, коли досягає самоусвідомлення, розуміння своїх соціальних функцій, усвідомлення себе як суб'єкта історичного процесу. Терміни «особа» (лат. *persona*) та «особистість» (лат. *personalitas*) позначають відповідно індивіда відповідно як суб'єкта відносин і свідомої діяльності та його соціальне і психологічне обличчя і можуть вживатися як синоніми.

Нарешті, кожен індивід є членом якогось суспільства і більш-менш постійно перебуває на конкретній, державно оформленій території, тому є, з одного боку, громадянином певної держави, а з другого — членом тієї чи іншої мірою відокремленого від держави громадянського суспільства.

Наука не може дійти до вивчення кожної окремої людини, індивіда, вона оперує загальними поняттями. В аналізі місця й ролі людини в системі політичних відносин таким найбільш прийнятним поняттям є поняття «особа» («особистість»). Це поняття надає змогу розглядати людину як члена тих чи інших соціальних і політичних спільностей, суб'єкта політичних відносин, політики.

Роль особи як суб'єкта політики визначається й виявляється на соціальному, інституціональному і персоніфікованому рівні. Кожна особа є передусім членом певних соціальних спільностей — класових, етнічних, демографічних, професійних тощо. Соціальна приналежність, навіть у тому разі, коли вона несповна або й зовсім не

усвідомлюється особою, впливає на її політичну поведінку, спонукає до поведінки як представника тих чи інших соціальних спільностей. Глибинні мотиви політичної поведінки пов'язані з класовою і соціально-професійною приналежністю особи, яка визначається такими об'єктивними соціально-економічними чинниками, як відношення до власності на засоби виробництва, місце в системі суспільного поділу праці, спосіб одержання та розмір доходу. Ця об'єктивна соціальна приналежність детермінує умови індивідуального існування особи, а значить, ту чи іншу її політичну поведінку.

З метою задоволення своїх соціальних інтересів особа стає членом певних об'єднань — політичних партій, громадських організацій, долучається до суспільно-політичних рухів тощо. Беручи участь у їх діяльності, вона виступає суб'єктом політики також на інституціональному рівні. Крім того, кожна особа є громадянином якоїсь держави і як така має виконувати певні обов'язки, реалізувати свої громадянські права — брати участь у виборах, референдумах, демонстраціях, мітингах тощо. У цьому проявляється безпосередня, спільна для всіх осіб їхня політична роль. Держава — це головний політичний інститут суспільства, через який реалізуються громадянські права його членів.

Персоніфікований рівень політичної суб'єктності особи виявляється в тому, що, виступаючи як рядовий член або лідер тієї чи іншої політичної організації, виборець, демонстрант тощо, особа проявляє себе і як конкретний індивід, безпосередній суб'єкт політичної практики.

Отже, якщо кінцевими суб'єктами політичних відносин, а значить, і політичної практики є соціальні спільності й передусім класи, то особа є безпосереднім суб'єктом політичної практики. Вона мислить, безпосередньо діє, мотивує свої дії, обґрунтовує їх, узгоджує і співпрацює з іншими особами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронянський О.В. Політологія: підручник / [Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І.В.]; Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. Харків : ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2017. - 180с.
2. Воронянський, О. В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. – 2012. – № 1013, вип. 21. – С. 75-79.
3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.
4. Валевський О.Л. Державна політика в Україні. – К., 2001. – 240 с.

5. Герасіна Л. Політологія: Академічний курс: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Микола Іванович... Панов (ред. кол.). — 2. вид., перероб. і доп. — К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2006. — 520 с.

Мехтієв Ф. Б. 51М
Науковий керівник:
к. і. н., доц. О. С. Гончарова

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЙ ПО ПЕРЕГЛЯДУ СПРАВ НА ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЛИ ПОКАРАННЯ ЗА ПОЛІТИЧНІ, ПОСАДОВІ ТА ГОСПОДАРСЬКІ ЗЛОЧИНИ У 1956 РОЦІ

За умов національно-культурного відродження України, розбудови її державності особливого значення набуває дослідження історії України, особливо тих її сторінок, які тривалий час не виправдано замовчувалися. У вітчизняній історії до них необхідно віднести репресивну та реабілітаційну політику вищих державно-політичних структур, яка мала місце в минулому столітті. У цьому контексті особливої наукової цінності і практичного значення набуває досвід хрущовської «відлиги», який спрямовувався на подолання жахливих явищ тоталітарного режиму, започатковував лібералізацію суспільного життя в державі, поновлення в правах безневинно репресованих за контрреволюційні, політичні, посадові та господарські злочини.

Особливе значення в осмисленні здійснення реабілітації жертв політичних репресій в УРСР займають роботи І. Вернидубова [1], Р. Подкура [3], Є. Цокура [7], Ю. Шевельова [9] та ін. Попри значну вивченість цього питання, реабілітаційні процеси другої половини 50-х – середини 60-х років залишаються малодослідженими, тоді як свого часу вони відігравали важливу роль у суспільно-політичному житті та були складовою частиною спроб реформування політичного і громадського життя.

Першим кроком у напрямі реабілітації жертв політичних репресій стала амністія за Указом від 27 березня 1953 р. [6, с. 63]. Це започаткувало, ініційований владою перегляд діяльності правоохоронних органів, перші спроби реабілітації родичів політичної еліти, державних чиновників, представників вищого армійського командного складу. Звільнення з ув'язнення було досить обмежене. Із засуджених українців за контрреволюційні злочини, що перебували у таборах, колоніях, в'язницях і висланні на поселення – 39,4 % був зменшений строк покарання, 5 % репресованих звільнені на підставі Указу «Про амністію», а 2 % вийшли на волю в результаті перекваліфікації складу злочину, прийняття рішень про припинення справ та при скасуванні